

Wojciech Sokół

Legitymizacja systemu politycznego — jako kategoria analityczna

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia 23,
231-242

1995/1996

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Zakład Systemów Politycznych Wydziału Politologii UMCS

WOJCIECH SOKÓŁ

*Legitymizacja systemu politycznego — jako kategoria
analityczna¹*

Legitimization of the Political System as an Analytical Category

Istnieje wiele źródeł i mechanizmów osiągania stabilizacji ładu społecznego. Stabilność i trwanie wielu struktur politycznych można wyjaśnić poprzez odwołanie się do takich czynników jak: duża intensywność i zasięg przemocy, przyzwolenie bezrefleksyjne oparte na przyzwyczajeniu lub na „instytucjonalnym dopasowaniu”, samozniewoleniu osobowości w instytucjonalnych kolektywach, „masowa lojalność” wobec oficjalnego porządku, wynikająca z niemożności realizacji alternatywnych wizji porządku społecznego lub z braku takich wizji, związanej z tym apatii i fatalistycznych przekonań, interesownej adaptacji obywateli do istniejącego systemu politycznego (wynikającej np. z otrzymywanych gratyfikacji materialnych itp.² **Legitymacja**, czyli stan systemu politycznego i (lub) jego elementów przez społeczeństwo lub znaczące grupy społeczne uznawanych za prawomocne, właściwe, słuszne itp.³ — nie jest zatem ani warunkiem wystarczającym, ani nawet koniecznym dla stabilności ładu społecznego. Wydaje się jednak wysoce prawdopodobne, że władza polityczna postrzegana jako nielegity-

¹ Prezentowany artykuł jest fragmentem pracy doktorskiej autora pt. „Legitymizacja polskiego systemu politycznego na tle porównawczym”.

² Por. D. Held, *Models of Democracy*, Stanford University Press 1987, s. 238.

³ Por. J. Tarkowski, *Legitymizacja władzy. Zagadnienia teoretyczne i opinie oficjalne*, [w:] R. Ryszka, *Kultura polityczna społeczeństwa polskiego*, Warszawa 1987, s. 88.

mowana ma znaczne trudności w osiągnięciu swoich celów, z wykorzystaniem dobrowolnego posłuchu obywateli. Dlatego też, większość elit rządzących podejmuje różnorodne zabiegi o charakterze legitymizacyjnym. W procesie legitymizacji systemów politycznych ważne miejsce zajmuje podłoże kulturowe, które wpływając na stosunki między grupami rządzącymi i podporządkowanymi, implikuje treść legitymizacji.

Na treść legitymizacji składają się głównie: a) **argumenty**; b) **działania**; c) **procedury**; d) **symbole**. Oficjalne wysiłki i techniki legitymizacyjne oraz uznawana wizja dobrego ustroju, są konfrontowane z wartościami dominującymi w danej kulturze (nie tylko politycznej) społeczeństwa. Tworzą one uzasadnienia dla: 1) roszczeń legitymizacyjnych (co i w jakim stopniu grupy rządzące chcą uprawomocnić?); 2) tytułów do rządzenia, na które rzeczywiście powołują się rządzący, 3) uznawanej wizji dobrego systemu.⁴ W sumie, zdaniem W. Lamentowicza, wszystkie te elementy będące sygnałem pochodzącym od rządzących do rządzonych, tworzą charakterystyczną dla poszczególnych systemów politycznych **formułę legitymizacyjną**.

Argumenty na tle działań, symboli czy procedur wydają się przynajmniej ilościowo dominujące. Ich treść najczęściej odwołuje się do:

a) zewnętrznego niejako wobec władzy stanu rzeczy, którego istnienie lub pojawienie się czyni tę władzę konieczną, lub przynajmniej ją usprawiedliwia argumentem;

b) zmian, które władza wprowadziła, wprowadza lub wprowadzać będzie i (lub) jej poszczególnych właściwości — cnót, zasług, umiejętności, sposobu zorganizowania itp. Są to przede wszystkim argumenty natury etycznej i pragmatycznej.⁵

Wśród argumentów uzasadniających tytuły do rządzenia, na które rzeczywiście powołują się rządzący, wskazuje się na:

1) Genezę władzy, która może być uzasadniana m.in. takimi argumentami:

a) Pochodzenie władzy od niepodważalnego zwierzchniego autorytetu. W wersji sakralnej tym autorytetem może być bóstwo, przekazujące w tej czy innej formie uprawnienia władcze wybranemu podmiotowi władzy. W wersji laickiej autorytetem jest suweren (np. lud, monarcha), z którego woli władza jest sprawowana przez określoną osobę (elitę) i (lub) w określony sposób;

⁴ W. Lamentowicz, *Kulturowe aspekty legitymizacji monocentrycznych struktur politycznych*, [w:] A. Rychard, A. Sułek, *Legitymizacja. Klasyczne teorie i polskie doświadczenia*, Warszawa 1988, s. 74.

⁵ P. Winczorek, *Legitymizacja władzy politycznej*, „Państwo i Prawo” 1983, nr 11–12, s. 73–74.

b) Pochodzenie władzy z należycie zawartej umowy. W odróżnieniu od poprzedniej sytuacji zachodzi tu działanie dwu- i wielopodmiotowe. Autorytet tkwi w powadze, świętości umowy zawartej między podstawowymi podmiotami społecznymi. Istnieje wiele modeli doktrynalnych „władzy kontraktualnej”, jak również bogata praktyka społeczna w tym względzie, poczynawszy od *Magna Charta Libertatum* z 1215 roku do umów zawieranych (przy stołach o różnym kształcie) w krajach Europy Środkowo-Wschodniej w latach 1989–1990.

Wśród tytułów do rządzenia występuje również powoływanie się na:

2) Cechy władzy. Wymienia się wśród nich m.in.:

a) Zbieżność (zgodność) władzy z naturalnym porządkiem rzeczy. Poprzez odwołanie się do racji quasi-rozumowych osiąga się stan, którego zakwestionowanie jawi się jako akt sprzeczny z rozumem, a więc czyn niebezpieczny i zgubny.

b) Jej odwieczność. Istotną wartością ma być tutaj tradycja petryfikująca formy i treści życia społecznego.

c) Obowiązujące normy. Zarówno pochodzenie władzy, jak i sposób jej sprawowania mają być oparte na obowiązujących normach formalnoprawnych. Demokracja parlamentarna, równość wobec prawa, zasady prawa wyborczego stanowią przykład takiej formuły legitymizacyjnej.

d) Jej bezalternatywność. Uwarunkowania wewnętrzne i zewnętrzne stwarzają konieczność uznania danej władzy. Nawet jeżeli nie zasługuje ona na społeczne uznanie, to w tych okolicznościach jest mniejszym złem. Argument ten w demokratycznej kulturze politycznej uważany być może jako element pragmatycznego przystosowania, a nie legitymacji.

e) Kierowanie się wzniosłymi i szlachetnymi ideałami. Fakt (supozycja), że władza kieruje się tymi ideałami ma być przede wszystkim zapowiedzią a zarazem gwarancją sukcesów. Ważne jest zwłaszcza odwołanie się do hierarchii wartości podzielanych przez najbardziej opiniotwórcze grupy społeczne, które jednocześnie nie kolidują z interesem podmiotu dominującego. Idea wolności konkurencji, równość szans zdobycia własności kapitału, polityka reform łagodząca socjalne braki systemu, obietnica powszechnego dobrobytu konsumpcyjnego, postulat nowej jakości życia — to przykłady takich wartości, które znajdowały wyraz w takich formułach legitymizacyjnych kapitalizmu, adaptujących się do zmiennych warunków funkcjonowania tego systemu.

f) Wartości intelektualne i informacyjne władzy. Uzasadnienie to jest skuteczne, gdy w danych zbiorowościach występuje autorytet „prawdziwej wiedzy” (przeważnie naukowej). Jest to koronny atut wszelkich merytokracji. Wystąpienie przeciwko systemowi politycznemu, opartemu na powyż-

szych przesłankach, może być traktowane jako akt irracjonalny. Przedstawianie osób czy instytucji jako kompetentnych może występować w parze z eksponowaniem przewagi informacyjnej elity władzy nad społeczeństwem.

g) Przewaga aktualnej władzy nad poprzednią. Istnienie kontrastu między obecnym a przeszłym systemem na korzyść tego pierwszego ma przesądzać o jego społecznej aprobacie.

h) Dawne sukcesy władzy. W przypadku braku dowodu aktualnych sukcesów pojawia się argument o uznawanych powszechnie przeszłych powodzeniach, mających dawać gwarancję również na przyszłość.

Obok argumentów na rzecz aktualnego stanu rzeczy w pewnej całościowej formule legitymizacji, wskazuje się także na:

3) Uznawaną oficjalnie wizję dobrej władzy, systemu czy ustroju. Przywołując wizję dobrego systemu wskazuje się m.in. na realizację określonych celów, co znajduje wyraz w następujących argumentach:

a) Otwarcie przez władze perspektywy na przyszłość. Zapowiedzi zaspokojenia potrzeb społecznych. Argumenty te pojawiają się zwykle w okresie tranzytacji systemowych, gdy wraz ze zmianą elity rządzącej zmienia się również sposób sprawowania władzy. Sugestie te poparte np. obietnicami planowania, naukowego kierowania, opisywania tendencji rozwojowych, mają być zapowiedzią sukcesu.

b) Sukcesy w realizacji celów społecznych. Jest to podstawowy argument mający skłaniać do społecznego uznania władzy. Dynamika wzrostu gospodarczego, innowacyjność społeczno-gospodarcza, stopień industrializacji, dochody indywidualne, stan zdrowotności, oświaty itp. są uważane za stan rzeczy określany mianem „sukces”, niezależnie od tego na ile jest on efektem działania władzy. W tej legitymizacji usiłuje się rekompensować brak innych typów legitymizacji, związanych z demokracją polityczną. Brak sukcesów może przesłaniać dezinformacja w zakresie realnego (społecznego) poziomu zaspokojenia potrzeb. „Propagandowe zaspokojenie potrzeb” tworzy przekonanie, że rzeczywistość społeczna jest lepsza niż ma to miejsce faktycznie. Ze względu na to, że artykulacja potrzeb opiera się na jakimś punkcie odniesienia, najlepszym sposobem jest tutaj dezinformacja na temat stanu istniejącego gdzie indziej. W ramach bogatego wachlarza manipulacyjnego uzyskania poczucia zaspokojenia potrzeb, eksponuje się te, które (realnie) ulegają zaspokojeniu (np. zaspokajanych potrzeb religijnych) wobec niezaspokojonych potrzeb materialnych. Następuje również tworzenie struktur konfliktowych wśród potrzeb grupy społecznej czy jednostki. W hierarchii ważności potrzeb najwyższej oceniane przez władze są te, które dotyczą bezpieczeństwa a więc i ochrony porządku społecznego, co ma pozostawać w sprzeczności z możliwością realizacji innych celów.

c) Tożsamość interesów władzy i wielkich grup społecznych oraz jednostek. Odwołanie się do poczucia egoizmu grupowego ma również skłaniać do przekonania, że interesy danej grupy są realizowane lepiej niż innej. Poczucie tożsamości interesów podmiotów pełniących różne role społeczne w systemie politycznym prowadzi do jego integracji, stabilizacji a tym samym do jego społecznego uznania.

Przytoczony powyżej przykładowy katalog argumentów, mimo tego że uwzględnia praktycznie wszystkie koncepcje legitymacji z ich szerokim spectrum aksjologicznym, jest daleki od wyczerpania. W zależności od treści argumentów, na które powołuje się władza, można mówić o takich typach legitymizacji jak, np.: legitymizacja legalna (normatywna), ideologiczna, historyczna, moralna, socjologiczna, partycypacyjna, wyborcza, funkcjonalna, technokratyczna, geopolityczna itp.

Z argumentami wiążą się często i wspierają je konkretne **działania**. Legitymizacja tytułów do władzy, na które powołują się rządzący, struktury i funkcjonowania systemu jest funkcją działań politycznych.

C. J. Friedrich referując współczesny punkt widzenia, pisze że „rządzący którzy poprawiają (rozszerzają) standard życia zasługują na legitymację”⁶. Pragmatyczna legitymizacja jest społeczną „preferencją osiągnięć takich [...] jak sukces w wojnie, prosperita ekonomiczna, porządek społeczny i pokój [...] Demokratyczna legitymizacja w nowoczesnym społeczeństwie jest [...] podporządkowana testowi osiągnięć, szczególnie w rzeczywistości ekonomicznej”⁷.

W rozważaniach nad problematyką dialektyki legitymacji i sprawności systemu (p.w. ekonomicznej) występuje podział stanowisk w literaturze przedmiotu na ten temat. S. M. Lipset, który najwięcej uwagi poświęcił tym zagadnieniom charakteryzuje relacje pomiędzy legitymacją, skutecznością (efektywnością, sprawnością) i stabilizacją systemu. Jego punkt widzenia przedstawia się następująco⁸:

Najbardziej charakterystyczne sytuacje to: 1) wysoki poziom legitymacji dostarcza „rezerwy rozszerzonego poparcia” (Easton), która w sytuacji spadku efektywności systemu w zaspokajaniu p.w. potrzeb społecznych

⁶ C. J. Friedrich, *Man and His Government. An Empirical Theory of Politics*, New York-San Francisco-Toronto-London 1963, s. 243.

⁷ *Ibid.*, s. 236.

⁸ Por. S. M. Lipset, *Some social requisites of democracy: Economic development and political legitimacy*, „American Political Science Review” 1959, nr 53, s. 69-105; S. E. Finkel, E. N. Muller, M. A. Seligson, *Economic crisis, incumbent performance and required support, a comparison of longitudinal data from West Germany and Costa Rica*, „British Journal of Political Studies” 1989, vol. 19.

		Skuteczność (sprawność)	
Legitymacja	wysoka	Stabilność (a)	Stabilność (b)
	niska	Niestabilność (c)	Stabilność (d)

Ryc. 1. Relacja pomiędzy sprawnością władzy a legitymacją
Relation between the efficiency of power and legitimation

zapewnia mu stabilność (a); 2) skuteczność w zakresie osiągania sukcesów może „kupić” stabilność w zastępstwie nieobecnej legitymacji (d).

Zdaniem S. Finkela tezy, iż legitymacja i sprawność systemu są względnie niezależne i że oceny sprawności mają niewielkie konsekwencje dla legitymacji, są niesłuszne. Jego zdaniem skuteczność systemu wywiera wpływ na legitymację, co też poświadcza stosownymi analizami empirycznymi.

Wysoki poziom legitymacji, przy niskiej sprawności (sytuacja a) po pewnym czasie kreuje sytuację c, oznaczającą niestabilność systemu. Odwrotnie, wysoka ocena skuteczności działań systemu, pomimo niskiego progu wstępnej legitymacji z czasem powinna ją podnieść (sytuacja b). Jak zatem wykazują analizy S. M. Lipseta szanse napięć i destabilizacji są tym większe, im bardziej brakuje systemowi legitymacji politycznej sensu stricto, a więc niezależnej od sprawności ekonomicznej. Jednak funkcje spełniane przez legitymizację pragmatyczną, technokratyczną czy funkcjonalną, oraz pewne ich aspekty, np. konsumeryzm czy paternalizm, sprawiają, że są one w sferze zainteresowań podmiotów legitymizacji.

Zdaniem przedstawicieli szkoły pozytywistyczno-systemowej i behawioralnej, obok sprawności systemu w dostarczaniu środków materialnych ważne są również działania w sferze sterowania opinią publiczną. Panowanie nad słowem przejawia się w trzech zespołach jednocześnie prowadzonych działań: 1) tworzeniu i używaniu specyficznego dla danej grupy politycznej języka informacji i perswazji, 2) budowie i rozbudowie aparatu masowego przekazu, 3) podejmowaniu różnego rodzaju zabiegów formalnych i nieformalnych, zmierzających do ograniczenia wpływów, a niekiedy nawet likwidacji konkurencyjnych ośrodków komunikowania społecznego.⁹

Służy temu realizowana przez przedmiot legitymizacji polityka informacyjna (np. polityka prasowa), w ramach której podejmowane są zarówno działania propagandowe jak i reglamentacyjne.

⁹ Por.: A. Notkowski, *Prasa w systemie propagandy rządowej w Polsce (1926-1939). Studium techniki władzy*, Warszawa-Lódź 1987, s. 8.

W ramach działań politycznych, które zmierzają do kształtowania postaw i zachowań członków społeczeństwa, wykorzystuje się różne techniki — w tym także perswazji i manipulacji.¹⁰ Środki ułatwiające oddziaływania perswazyjne dzielą się na omawiane już obszernie argumentowanie oraz techniki sankcji pozytywnych (nagrody, premie, pochwały itd.). Z kolei środki umożliwiające manipulację to, m.in.:

1. Środki językowe, uzyskujące różne własności wyrażen językowych.
2. Środki pozajęzykowe, wśród których poczesne miejsce zajmują socjotechniki aktywizowania potrzeb jednostki zmierzające do kształtowania pożądanej przez manipulatora ich hierarchii, np. za pomocą techniki automatyzacji (tj. tworzenia potrzeb i celów wtórnych).¹¹

Legitymizacja proceduralna, czy jej szczegółowe odmiany, znajdują wyraz w stosowaniu **procedur** zarówno uniwersalnych, jak i typowych dla poszczególnych systemów. Procedury demokracji formalnej (np. periodyczne i wolne wybory reprezentantów, podział władz, pluralizm konkurencyjnych partii, zasada większości, konstytucyjne reguły odpowiedzialności polityków, formalna praworządność) począwszy od przełomu liberalno-demokratycznego w XIX-wiecznej Europie Zachodniej stały się punktem odniesienia dla oceny legitymizacji.

Wykorzystywanie elementów legalizmu dominującego w procedurach niewątpliwie może być skutecznym środkiem legitymizacji. Jednak, aby spełnić swą rolę, procedury prawne same wymagają legitymizacji. Nie ma również jednoznacznych opinii co do warunków legitymizacji prawa. Są w tym względzie trzy charakterystyczne podejścia: 1) proceduralne, 2) analityczne, 3) polityczne.¹² W podejściu procesualnym na uwagę zasługują w szczególności koncepcje procesu racjonalizacji wartości, koncepcje ewolucji prawa i społecznego dyskursu. Koncepcje racjonalizacji wartości zakładają możliwość spontanicznego lub formalno-dedukcyjnego sposobu uzgodnienia wartości społecznych, które powinny być w danym społeczeństwie chronione i realizowane. Prawo jest legitymowane w stopniu, w jakim dokona się proces inkorporacji owych społecznie zrationalizowanych wartości do systemu prawa.¹³ Prawo nielegitymowane to z kolei takie, które nie służy zacho-

¹⁰ T. Klementowicz, *Argumentacje polityczne. Język i techniki*, Warszawa 1986, s. 34-35.

¹¹ *Ibid.*, s. 36.

¹² K. Pałeczki, *Legitymizacja prawa i systemów normatywnych jako czynnik rozwoju społecznego*, maszynopis, s. 5-15.

¹³ Koncepcja racjonalizacji wartości rozwinięta została w ramach teorii racjonalizacji działania i racjonalizacji prawa, głównie przez J. Habermasa, *Theorie des Kommunikativen Handelns*, Frankfurt am Main 1981, s.377 i nast.

waniu odpowiednich wartości (wartości racjonalnych; zalicza się do nich np. sprawiedliwość, łagodzenie i rozwiązywanie konfliktów, poczucie bezpieczeństwa itp.) — lub też nie służy tym wartościom w wystarczającym stopniu.

W koncepcjach ewolucji prawa (systemu prawnego) legitymizacja prawa jest rozumiana jako następstwo (skutek) jego ewolucji. W najkrótszym ujęciu koncepcja ta zakłada, że prawo staje się legitymowane automatycznie w stopniu (w jakim dokonała się jego pożądana [naturalna] ewolucja, a bardziej precyzyjnie, w stopniu) w jakim ewolucja prawa jest zbieżna z ogólną ewolucją społeczną.¹⁴

Koncepcja społecznego dyskursu sformułowana przez J. Habermasa i następnie rozwijana przez jego kontynuatorów, jest w gruncie rzeczy idealizującym modelem pożądanego sposobu (procesu) społecznego redagowania treści prawa. Zapewnienie pewnych optymalnych warunków dla swobodnej ekspresji i wymiany poglądów społeczeństwa na to, co i jak powinno być uregulowane (*ideal speech situation*) gwarantuje, że uzgodnione reguły postępowania (normy prawne) warte są zaakceptowania (*worthy of being accepted*), a to z kolei nadaje im walor norm legitymowanych.¹⁵

Analityczne podejście do legitymizacji prawa jest pod jednym względem podobne do procesualnych; także dąży do realizacji „prawa dobrego”. Zwraca się tu jednak uwagę nie na proces powstawania prawa, ale jego efekty. Analiza „gotowego” prawa i jego następstw obejmuje albo aksjologiczną zawartość treści prawa, albo inne cechy treści prawa (np. poprawność logiczną, adekwatność, celowość i inne), albo wreszcie skutki spełnienia wymogów prawa (skuteczność prawa, ekonomiczność prawa i inne). Kryterium aksjologiczne np. przywołuje najczęściej zasady etyczne, relatywizowane niekiedy czasowo i przestrzennie (kulturowo). Ale nie brak jest również koncepcji odwołujących się do prawa natury, „podstawowych praw i wolności człowieka”, „uniwersalnych wartości społecznych”, także „prawa boskiego” czy przykazań religijnych. W drugiej grupie poglądów w ramach podejścia analitycznego odrzuca się konieczność przywoływania autorytetów „zewnętrznych” na rzecz koncepcji racjonalności prawa a także koherencji prawa. Pierwsze z tych koncepcji analizują treść prawa z punktu widzenia spełniania wymogów adekwatności teleologicznej, drugie z kolei badają albo formalnologiczne właściwości tekstów prawnych (np. wywodliwość jednych reguł z drugich), albo, w wersji szerszej, właściwości systemowe regulacji prawnych (np. ich zupełność, jednolitość zasad porządkujących, kryteria włączania i wyłącza-

¹⁴ Por.: Rottlenthnen, *Legal Evolution and the Limits of Law*, [w:] A. Aarnio i K. Tuori, *Law, Morality and Discursive Rationality*, Helsinki 1989, s. 215 i nast.

¹⁵ J. Habermas, *On the Relationship of Politics, Law and Morality*, referat, Symposium: The Legitimacy of Law, 4–7 sierpnia 1988, Murikka Centre, Finlandia, s. 17–19.

nia z określonego systemu norm itp.). Koncepcje uzależniające legitymizację prawa od jego skuteczności wychodzą z założenia, że im znaczniejsza część danej zbiorowości (społeczeństwa) zachowuje się zgodnie z postanowieniami prawa, tym lepiej uzasadnione jest przypuszczenie o respekcie dla tego prawa, a tym samym jego legitymacji.¹⁶

W trzecim podejściu do legitymizacji norm prawnych, czyli politycznym, legitymacja prawa zależy od celu podmiotu stanowiącego i stosującego prawo i rodzaju relacji pomiędzy tym podmiotem a instytucjami prawa.

Spełnianie któregoś z tych trzech warunków (przyjętych w danej kulturze prawnej) daje legitymację dla tytułów do władzy, na które powołują się rządzący, i ich wizji systemu.

W swojej koncepcji legitymizacji przez procedury N. Luhman stwierdził, że prawo to jeden z najważniejszych czynników integrujących współcześnie systemy społeczne. Mechanizmami systemowymi gwarantującymi moc obowiązującą podjętych decyzji w procesie realizacji planów i programów państwa interwencjonistycznego są: procedury wyborcze zapewniające polityczny konsens, procedury ustawodawcze regulujące przekształcanie się zakładanych planów w wiążące programy (w postaci ustaw) oraz procedury sądowe. Te ostatnie zdaniem Luhmana odnoszą się do konkretnych protestów i stanowią mechanizm absorbujący społeczne niezadowolenie w pojedynczych przypadkach. Cechą systemu, w którym o legitymizacji decydują procedury, jest również i to, iż ich uczestnicy występują jako reprezentanci społeczeństwa (poszczególnych grup społecznych) nie zaś we własnym imieniu. Jednocześnie przyjmują osobistą odpowiedzialność za podejmowane decyzje. Istnienie procedur tego rodzaju umożliwia akceptację *in blanco* podjętych strategii dla realizacji założonych celów. Legitymizacja systemu jest tu więc względnie niezależna od procesów motywacyjnych, stanów społecznej świadomości czy standardów aksjologicznych. Jednak zdaniem Luhmana warunkiem koniecznym legitymizacji przez procedury jest istnienie demokratycznej (poli-centricznej) organizacji społeczeństwa. W jej ramach występuje wyłanianie przedstawicieli reprezentujących poszczególne grupy społeczne i osobiście przed nimi odpowiedzialnych za podejmowane decyzje oraz ich realizację.

Procedury systemowe i prawne instytucje istnieją jednak nie tylko w systemach policentrycznych, ale również w systemach monocentrycznych. W systemie socjalistycznym np., zdaniem G. Brunnera, takie procedury le-

¹⁶ Pałeczki, *Legitymizacja...*, s. 12-13.

gitymizacyjne jak¹⁷: agitacja i propaganda, cenzura prewencyjna, socjalizacja polityczna, kierownicza rola partii, centralizm polityczny a także wybory same wymagały legitymizacji. Transformacja legitymizacji normatywnej w legitymizację realną, zdaniem tego autora, (co jest zadaniem procedur, także wskutek wątpliwości co do legitymizacji prawa), jest utrudniona.

Istnienie typowych dla demokracji formalnej procedur obok podstawowych wartości i efektów cywilizacyjnych może być źródłem argumentów legitymizacyjnych. Wybitny politolog francuski G. Burdeau, wskazując na podstawowe funkcje wyborów, na pierwszym miejscu wyróżnił nadanie rządzącym legitymizacji dla sprawowania władzy. Komfort polityczny, jakim jest przejście w drodze zalegitymizowanych procedur wyborczych skłania dominujące podmioty polityczne do takiej ich modyfikacji, która szłaby naprzeciw ich aktualnym preferencjom. Przyjęcie większościowego albo proporcjonalnego systemu wyborczego, a w ramach tego drugiego różnych wariantów ustalania podziału mandatów, może modyfikować rolę wyborców. Przyjęcie np. systemu proporcjonalnego z 3- lub 5-procentową klauzulą zaporową i następnie metody Sainte-Laque, d'Hondta, Hagenbach-Bischoffa odpowiednio zmniejsza szanse mniej popularnych ugrupowań wyborczych.¹⁸ Geografia wyborcza i inne mechanizmy proceduralne mają dopełniać obrazu tego typu legitymizacji, jak łatwo zauważyć, analogicznego do wszelkich poprzednio wspomnianych manipulacji, z kręgu koncepcji behawioralnych.

W wysiłkach legitymizacyjnych rządzących symbole spełniają tę samą rolę co argumenty, działania i procedury, stanowiąc dopełnienie formuły legitymizacji systemu. Symbole państwowe i narodowe, uroczystości i rocznice są zwykle fragmentami charakterystycznego dla poszczególnych systemów rytuału politycznego, często tworząc jakąś formę „świeckiej religii”. Najczęściej struktura rytuału politycznego składa się z dwu zasadniczych elementów: oddawania czci i demonstrowania wrogości; afirmacji sacrum i negacji profanum.¹⁹

Podmiot zabiegający o legitymizację, , którym jest pewna kategoria ludzi pod jakimś względem społecznie uprzywilejowana, podejmując te wysiłki, na ogół zabiega o to, aby legitymizowane były²⁰:

¹⁷ G. Brunner, *Legitimacy Doctrines and Legitimation Procedures in East European Systems*, [w:] I. H. Rigby, F. Feher (red.), *Political Legitimation in Communist States*, London 1982, s. 34.

¹⁸ Por.: S. Gebethner, *Gdyby ordynacja była inna*, „Rzeczpospolita” z 1992 02 12.

¹⁹ Por.: Ch. Lane, *The Rites of Rules*; Ch. D. Elder, R. W. Cobb, *The Political Uses of Symbols*, New York-London 1983.

²⁰ Por. W. Lamentowicz, *Legitymizacja władzy politycznej w powojennej Polsce*, „Krytyka” 1983, 13-14 s. 23. Przegląd różnych koncepcji ujawnia dość znaczne różnice dotyczące tego, co poszczególni autorzy uważają za obiekty (wymiar, przedmiot) legitymizacji.

1) Ogólne zasady ładu społecznego, wartości i formuły ideologiczne systemu, zasady tożsamości.

2) Podstawowe zasady stosunków politycznych, m.in.:

— ogólne cechy struktury władzy politycznej (np. stopień centralizacji-decentralizacji, reguły rekrutacji i awansu politycznego, możliwość ujawniania się grup o przeciwnych interesach i poglądach, istnienie opozycji politycznej),

— zasady i metody (sposób) rządzenia (np. kulturowe reguły tworzenia kompromisu, dopuszczalny zakres stosowania represji, sposoby komunikowania się ośrodków decyzji politycznych z różnymi grupami społecznymi, metody rozwiązywania lub łagodzenia konfliktów),

— kształt i sposób działania poszczególnych instytucji politycznych uważanych za wyjątkowo ważne (np. rząd, parlament, partie polityczne, administracja państwowa, organizacje społeczne itp.),

— osoby pełniące role przywódców instytucjonalnych i pozainstytucjonalnych.

Stopień biernego bądź czynnego poparcia może być odmienny względem różnych obszarów (wymiarów) życia społeczno-politycznego, które wymagają uprawomocnienia. Może się zdarzyć, że poszczególne osoby, konkretne metody rządzenia utracą legitymację, a sama struktura systemu i jego ogólne zasady nie zostaną podważone przez proces delegitymizacji. Można zatem mówić o legitymizacji konkretnej i ogólnej. Pierwsza wyczerpuje się w jednorazowym akcie akceptacji (na pojedyncze działania czy sytuacje) i może być czynnikiem wpływającym na stan (stopień) tej drugiej. W konkretnej argumenty uzasadniające często mają charakter doraźny w odróżnieniu od legitymizacji systemu politycznego, gdzie spotkać można argumenty w postaci szerokich formuł ideologicznych.

SUMMARY

Legitimation or the condition of the political system and/or its elements recognized by society or important social groups as valid, proper, right etc., and legitimization or the processes that lead to that condition are essential for the stability of the political system. Legitimization is made up of arguments, actions, procedures and symbols advanced by those governing to justify their position. Among the arguments that justify claims to

Zdaniem Dahla są to: „struktury, procedury, działania, decyzje, kierunki polityki, urzędnicy i przywódcy”. Według Lipseta instytucje polityczne, natomiast dla Eastona: wspólnota polityczna, ustrój i rząd. Gebethner wymienia: system partyjny, aparat państwowy, pion administracyjno-gospodarczy, wojsko, policję, organizacje społeczne i profesjonalne.

govern particular attention was drawn to the origin of the authority and its traits. With respect to legitimizing actions attention was drawn to the efficiency of the system in satisfying the need and interests of society. The procedures of formal democracy are in turn the basis for legitimization in democratic systems. Three approaches in the legitimization of procedure were distinguished: procedural, analytical and political. The objects of legitimization include: the political community (state), the system and the government.